

hier haar tegenpool in de technologische creatie. Het ondernemerschap dat zich daarna op die internetcultuur entte en er zich in nestelde, deed voor een groot deel haar fundamenteel democratische uitgangspunten te niet, een ondernemerscultuur waarin 'de hoeveelheid geld die gemaakt wordt en de snelheid waarmee het gemaakt wordt, de voornaamste waarden zijn.' Wat geeft dat als je deze tendens optelt bij het reeds aanwezige wilde kapitalisme in andere sectoren van de industrie?

4

De oorspronkelijke democratie van het internet heeft een absoluut, horizontaal karakter. Die kracht van het internet is meteen ook zijn grootste beperking. Dat het internet 'de wereld omvat' en dus 'superinternationaal', globaal is, hoeft geen betoog. Miljoenen gegevens komen op die manier náást elkaar te staan. Een hiërarchie wordt niet aangebracht; zij zijn allemaal gelijk. Maar maakt hen dat ook gelijkwaardig? Om maar één van de ontelbare voorbeelden te noemen: gegevens omtrent historisch belangrijke denkers over onze kennis zoals Popper, Kuhn of Foucault staan op gelijke voet naast die van derderangs vakgenoten die vandaag geïnvesteerd hebben in een aantrekkelijke website omtrent hun eigen werk en daardoor veelvuldig geraadpleegd en geciteerd worden. Hoe kan de mens met zijn beperkte tijd en mogelijkheden miljoenen gegevens verwerken en beoordelen? Welke mogelijkheid hebben we nog tot het hanteren van een historische kritiek, van het kritisch bevragen van onze bronnen? Is het niet nodig om, zoals Rüdiger Safranski aangeeft in zijn boekje *Hoeveel globalisering verdraagt de mens?*, in antwoord op die 'niet-menselijke' of beter: die menselijk niet-werkbare overbelasting een filtersysteem te ontwerpen, strategieën van onderscheid, en dus onvermijdelijk een waardenschaal? Kiezen, standpunten innemen wordt daarbij opnieuw levensnoodzakelijk. Maar komt dit dan niet in conflict met de twijfel en de nuancering die wij wilden koesteren?

5

Ook in de kunst werd in de laatste decennia een praktijk ontwikkeld van het oneindig nuanceren, van het naast mekaar plaatsen van een veelheid aan vormen, betekenissen en voorstellen: polyvalentie, multidisciplinariteit, veeltaligheid, meerduidigheid... Moeten we ook daar dan opnieuw kiezen? Heeft de zo duur bevochten vrijheid van het 'alles kan, alles mag'-principe dan ook haar limieten? Elke praktijk moet zich kunnen ontwikkelen, kunnen doorgaan op ingeslagen paden of –als die paden nergens toe leiden of op muren stoten– er ándere kunnen inslaan. Wat komt er ná 'alles kan, alles mag'? Kan men bijvoorbeeld, eens men het toeval toelaat in zijn kunst, daar nog verder in gaan? Bestaat er een verder ontwikkelde– een vergelijkende of superlatieve– trap voor toeval? Kan men –eens men de causaliteit, synchroniciteit, lineariteit verwerpt– die principes nog méér verwerpen? Kan men –eens de deconstructie voltooid is en het veld bezaaid ligt met brokstukken– met de mokerhamer blijven zwaaien? Deconstrueren tot in het allerkleinste deeltje; en dan? Wat daarna? Bovendien kunnen openheid, toeval, relativisme, improvisatie enzovoort nooit een absolute vorm bereiken. Er zijn toch altijd parameters die hen blijven bepalen. Dat moest zelfs John Cage, op zoek naar de absolute stilte, ervaren, toen hij geconfronteerd werd met de niet uit te schakelen geluiden die zijn eigen lichaam produceerde. Tijd en plaats, ons eigen lijf, ons eigen hoofd zullen ons altijd conditioneren. De kunstenaar kan zich nooit volledig ontdoen van enige 'voorbodachtheid'.

6

In een hele reeks creaties –b.v. in de podiumkunsten– is het toepassen van het credo 'alles kan, alles mag' vandaag vaak een alibi geworden voor stuurloosheid. Er verspreidt zich een gevoel alsof het er allemaal niet zo erg toe doet; er ontbreekt een noodzaak om de eigen keuzen te maken en te verdedigen omdat toch 'alles kan en mag'. Een gevoel van vrijblijvendheid. Moeten we dan niet opnieuw op zoek naar radicaliteit, naar het 'gaan voor iets', naar een noodzaak, een engagement? En hoe doen we dat zonder de twijfel en de nuancering te verliezen? Wat vaak ontbreekt in het plaatje van de veelheid van standpunten die worden aangeboden binnen bepaalde voorstellingen in de podiumkunsten, is de omschrijving van het eigen standpunt: subjectief en slechts één onder de velen weliswaar, maar wel datgene waar we het meest op aangevallen kunnen worden, waar we onze kwetsbaarheid kunnen tonen. Ligt de vrijblijvendheid precies niet in het feit dat we binnen het panorama van mogelijkheden de keuze die wij daaruit zelf maken of zouden kunnen maken wegmoffelen, onszelf buiten de storm zetten?

7

Het opnieuw genuanceerd omschrijven en beleven van het persoonlijke standpunt is iets anders dan het poneren van het eigen grote gelijk, dan het betogen dat 'wie niet met mij, tegen mij is'. Het is voor de mens blijkbaar zeer moeilijk om het dualistische denken –goed en kwaad, links en rechts– te vermijden. Bij de opheffing van de Oost/West-tegenstelling, bij de overwinning van kapitalisme op communisme, was het westen reeds volop bezig zijn nieuwe vijand te construeren: de veldtocht tegen de moslimwereld en het internationale terrorisme zou snel op kruissnelheid komen. De combinatie tussen de kwetsbaarheid van het eigen standpunt en de onderzoekende tolerantie van de veelheid van meningen leidt onvermijdelijk tot het erkennen van de vele paradoxen die voortdurend in het leven opduiken. Het gaat om het erkennen van de paradox als een tegenstelling waarvan de twee polen gelijktijdig bestaan en even waar zijn, om het beléven van die paradox, niet het opheffen ervan. Een dialectiek waarvan de synthese net niet mogelijk is, die aarzelt zich te voltrekken? Misschien moeten we vandaag wel oefenen om op de scheidingslijn van contrasterende meningen te gaan staan, op de top van de golf en ons dus kwetsbaar, als een schietschijf, op te stellen. De geëmancipeerde moslimvrouw die de verplichting de hoofddoek te dragen als het symbool van de historische onderdrukking van de moslimvrouwen ziet, een gebod dat voor haar afgeschaft moet worden, heeft gelijk. En die andere geëmancipeerde moslimvrouw die over het dragen of niet dragen zélf wil beslissen, die aan die hoofddoek haar eigen –met haar geschiedenis verbonden– betekenis wil geven, heeft ook gelijk.

8

Er is echter nog een maatschappelijk gegeven dat het ons vandaag bijzonder moeilijk maakt om aan dat eigen standpunt gestalte te geven. De werkelijkheid is steeds te herleiden tot onze perceptie van de werkelijkheid: dat weten we. Maar die perceptie wordt vandaag op zeer bepalende wijze gevormd en misvormd door het beeld van de werkelijkheid zoals dat via de media dagelijks naar ons wordt teruggekaatst. De strijd tussen tegengestelde ideologieën is verdwenen en vervangen door één grote ideologie waar niemand aan ontkomt. Het fictionele en het spectacule